

References

1. Delez Zh., Gvattari F. Rizoma [Elektronnyy resurs] / Zh. Delez, F. Gvattari; perevod Ya. Svirskogo, s il. M. Ngui. – 36 s. – Rezhim dostupa: http://vk.com/doc184482549_189854454?hash=fad6578b6e212adfe0&dl=98694f379ecda7539e
2. Kutsepal S. V. Modern ta postmodern: opozitsiya chi spadkovist? / S. V. Kutsepal // Aktualni problemi duhovnosti: zb. nauk. prats / red. Ya. V. Shramko. – Kriviy Rig: Vidavnicchiy dim, 2009. – Vip.10. – S.3–13.
3. Luk'yanets V. Postmodern: filosofiya svitoglyadnogo rozcharuvannya // Filosofski obriyi. – K.–Poltava, 2002. – Vip.7. – S.3–15.
4. Umberto E. Rol chitatelya. Issledovaniya po semiotike teksta / Eko Umberto; perev. s angl. i ital. S. D. Serebryanogo. – SPb.: "Simpozium", 2007. – 502 s.
5. Epshteyn M. N. K filosofii vozrasta. Fraktalnost zhizni i periodicheskaya tablitsa vozrastov / M. N. Epshteyn // Byulleten sibirskoy meditsiny. – 2006. – №5. – S.48–57.

Topol O. V., doctor of philosophical sciences, professor of department of social work, Chernihiv National University of Technology (Ukraine, Chernihiv), topololga@ukr.net

Philosophical foundations contemporary gerontosocial work

Actuality to reconsider the traditional ideological constructs and paradigms is substantiated. Studying the theoretical and methodological basis for gerontosocial work and is the aim of the article. In the context of modernist paradigm "either-or" change on postmodernist "and-and" the old age is characterized by not only losses, limitations, but also its acquisitions, achievements.

The age division of life proposed considered not in terms of a linear model but from the standpoint of fractal theory (ages are divided into sub-ages with the effect of self-similarity) in the unity of age periods that characterize its beginning, flowering, maturity and completion.

The idea of human life-course integrity proposed to take as the basis at gerontosocial work: occurrence sociopsychological problems in old age directly depends on resolution difficult vital questions at previous phases, ability to overcome crisis conditions – from experience of conflict resolution at previous stages of development, search for a way of sticky situations – from the life position that produced in the process of previous life.

Keywords: rhizomes, life course, ages of life, fractal.

Тополь О. В., доктор философских наук, профессор кафедры социальной работы, Черниговский национальный технологический университет (Украина, Чернигов), topololga@ukr.net

Философские основы современной геронтосоциальной работы

Обоснована актуальность пересмотра традиционных мировоззренческих конструктов и парадигм, которые выступают в качестве теоретико-методологической основы геронтосоциальной работы, изучение которых является целью статьи. В контексте изменения модернистской парадигмы "или-или", на постмодернистскую "и-и", пожилой возраст характеризуется позитивными и негативными признаками, преимуществами и недостатками, потерями, ограничениями и своими приобретениями, достижениями.

Предложено возрастное деление человеческой жизни рассматривать с позиций фрактальной теории (возраста делятся на подвозраста с эффектом самоподобия) в единстве возрастных периодов, которые характеризуют его начало, расцвет, зрелость и завершение.

Предложено идею о целостности жизненного пути человека взять за основу в геронтосоциальной работе: возникновение социопсихологических проблем в преклонном возрасте напрямую зависит от решения сложных жизненных вопросов предыдущих этапов, способность преодоления кризисных состояний – от опыта решения конфликтов предыдущих стадий развития, поиск выхода из сложных ситуаций – от жизненной позиции, которая выработана в процессе предыдущей жизни.

Ключевые слова: ризома, жизненный путь, возраста жизни, фрактал.

* * *

УДК 41

Горохова І. В.
доцент кафедри англійської мови
Інституту іноземної філології, Національний
педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), irine.78@mail.ru

ІСТОРІЯ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ АРГУМЕНТАЦІЇ

Аргументація являє собою мовну дію, що включає систему тверджень, призначених для виправдання чи спростування думки. Вона звернена в першу чергу до розуму людини, яка здатна мислити, прийняти або відкинути цю

думку. Дослідники пов'язують виникнення мистецтва аргументації з періодом становлення вербально-логічного мислення. Потреба у мистецтві переконливості промов починає відчуватися з розвитком цивілізації. Найбільш ранні згадування про аргументацію як мистецтво полеміки належить до Давньої Індії. Інша країна виникнення аргументації, і разом із нею логіки, є Давня Греція. Від самого початку аргументація розвивалася у Греції за двома напрямками, які вплинули на формування її теорії і практики у майбутньому. Аргументація має форму вимовлених або написаних тверджень; теорія аргументації досліджує взаємозв'язок цих тверджень, а не ті думки, ідеї, мотиви, які стоять за ними; аргументація є цілеспрямованою діяльністю: вона має своїм завданням посилення або ослаблення чийось переконань; аргументація – це соціальна діяльність, оскільки вона спрямована на іншу людину або інших людей, притупляє діалог і активну реакцію іншої сторони на доводи, що приводяться.

Ключові слова: аргументація, полеміка, діалог, дискурс, аргумент, логіка.

Слово "аргументація" сходить до латинських слів argumentum, arguo, що означає "пояснення", "прояснює". Аргументацію можна визначити як соціальну, інтелектуальну, вербальну діяльність, що служить виправданню або спростуванню точки зору, представлену системою тверджень, спрямованих на досягнення схвалення певною аудиторією [8, с. 7]. У ході аргументації мовець дійсно прагне якомога точніше представити свою точку зору, ігноруючи в деяких випадках можливі наслідки своїх доказів і реакцію адресата. З цієї причини в основу багатьох інших визначень аргументації покладений фактор розбіжності. Крім цього аргументація визначається як "техніка мовлення, спрямована на переконання співрозмовника, аудиторії" (А. А. Волков), "спосіб міркування, що є розумовим процесом" (А. Г. Брутян), "приведення одних доказів для підкріплення або обґрунтування інших" (В. Ф. Берков) [5].

Аргументація є комунікативною діяльністю суб'єкта в триєдності вербального, невербального і екстралінгвістичного, метою якої є переконання адресата через обґрунтування правильності своєї позиції. В процесі аргументування мовець реалізує себе як мовна особистість, демонструючи свою мовну, комунікативну та лінгвістичну компетенцію. Задіяними виявляються його знання, уявлення, здоровий глузд, ціннісна система, його епістемічний, емоційний стан, а також його соціальний статус і соціальні ролі, які йому доводиться "виконувати".

Незважаючи на досить велике число робіт з різних аспектів аргументації, популярність аргументації як об'єкта дослідження, не представляється можливим говорити про наявність цілісної теорії. Сама проблема аргументації продовжує залишатися однією з найскладніших в логіці. Складність визначення та побудови теорії аргументації полягає в комплексному характері останньої. Тому дати визначення аргументації, яке б у рівній мірі влаштувало всіх фахівців, навряд чи можливо. Навряд чи можна погодитися, наприклад, з визначенням аргументації, запропонованим А. Бірсом: "Аргументація – це спосіб замусити іншого зробити те, що не хочеться робити самому". Як мовний вплив на ментальну сферу реципієнта аргументація є об'єктом глобальної та міждисциплінарної теорії мовної дії. Область перетину теорії аргументації та теорії мовної дії велика, але вона поглинає першу цілком, бо аргументація може здійснюватися і невербальними способами, тобто немовними [5].

Аргументація – це приведення доводів з метою зміни позиції, або переконань, іншої сторони. Довід, або аргумент, являє собою одне або кілька пов'язаних між

собою тверджень. Довід призначається для підтримки тези аргументації – твердження, яке сторона, що аргументує, знаходить потрібним навіяти аудиторії, зробити складовою частиною її переконань. Словом “аргументація” часто називають не тільки процедуру приведення аргументів на підтримку якогось положення, а й саму сукупність таких аргументів. Теорія аргументації досліджує різноманітні способи переконання аудиторії за допомогою мовної дії. Теорія аргументації аналізує і пояснює приховані механізми “непомітного мистецтва” мовної дії в рамках самих різних комунікативних систем – від наукових доказів до політичної пропаганди, художньої мови і торгової реклами. Впливати на переконання слухачів чи глядачів можна не тільки за допомогою мови і словесно виражених доводів, а й багатьма іншими способами: жестом, мімікою, наочними образами і т.п. Навіть мовчання в певних випадках виявляється достатньо вагомим аргументом [10, с. 6].

Аргументація являє собою мовну дію, що включає систему тверджень, призначених для виправдання чи спростування думки. Вона звернена в першу чергу до розуму людини, яка здатна мислити, прийняти або відкинути цю думку.

Інтерес до аргументації виник у всьому суспільстві, він був не модою, а фактом, продиктованим соціальним розвитком [1, с. 141]. Мистецтво полеміки від початку мало яскраво виражену практичну орієнтацію, а його виникнення та вдосконалення було соціально зумовленим. Дослідники пов'язують виникнення мистецтва аргументації з періодом становлення вербально-логічного мислення та зараховують цей факт до I тис. до н.е. Потреба у мистецтві переконливості промов починає відчуватися з розвитком цивілізацій. Найбільш ранні згадування про аргументацію як мистецтво полеміки належить до Давньої Індії. Інша країна виникнення аргументації, і разом із нею логіки, є Давня Греція. Від самого початку аргументація розвивалася у Греції за двома напрямками, які вплинули на формування її теорії і практики у майбутньому. Один із напрямків був пов'язаний із формуванням діалектики як мистецтва переконання, в якій метою полеміки було відшукування істини, прояснення суті справи, а інший – із софістикою, яка бачила завдання полеміки – досягнення практичної користі, перемоги за будь-який спосіб. Майстрами діалектичної раціональної суперечки були Сократ, Платон [13]. Проте найбільший вплив на формування цього напрямку у розвитку аргументації здійснив Аристотель [3].

Другий напрямок у розвитку аргументації пов'язаний із діяльністю софістів. Розвиток аргументації у Греції був обумовлений такими факторами, як змагальність, що проникала у всі царини суспільного життя.

Перша і найбільш впливова протягом кількох тисячоліть теорія аргументації була розроблена Аристотелем та його послідовниками. Саме ідея логічності як зв'язку суджень у доведеннях привела Аристотеля до створення першої логічної теорії – силогістики. Крім аналітичного силогізму, побудованого для цілей наукового доведення, Аристотель виділяє ще чотири форми міркування: силогізм, паралогізм, діалектичний та риторичний

силогізми. Саме останні два типи силогізмів як засоби переконання, починаючи із 60-рр. XX ст., стали предметом вивчення для багатьох сучасних дослідників, які цікавились проблемами діалогу, аргументації [3].

Змістовно-об'єктивний бік аргументації полягає у доказовості, комунікативно-об'єктивний бік – у переконливості. Обґрунтування необхідне за будь-якої значущої аргументації. Доведення – тільки достатня умова цього акту мислення, проте не необхідна. Критичне мислення в актах обґрунтування не обов'язково доходить до рівня строгого доведення. Дослідження доведень Аристотель вважав головним завданням аналітики, проводячи різницю між аналітичними і діалектичними міркуваннями. Останній вид міркування обговорювався Аристотелем у “Топіці”, трактаті “Про софістичні міркування” та “Риторіці”. Діалектичний силогізм або міркування відрізняється від аналітичного (наукового) тим, що його засновки є результатом конвенції, діалогу. Це не необхідне завдання, як у науковому силогізмі. Риторичний силогізм є засобом побудови ораторської промови [3].

У Стародавньому Римі логіка та аргументація розвивалася в її прикладному аспекті, що було пов'язано із розвитком теорії красномовства та юриспруденції, застосовувалися норми побудови силогізмів для створення переконливих міркувань у процесі діалогу. Із падіння республіки у Римі потреба у публічних дискусіях помітно впала. Значна увага приділялася при цьому риторичному аспекту аргументації, зокрема зовнішнім ефектам, а також моральній аргументації (Цицерон, Сенека).

Наступний імпульс до розвитку аргументації дали середньовічні релігійні диспути, зокрема видатним майстром аргументації вважали П'єра Абеляра. Середньовіччя розвинуло логічний бік аргументації та різні модальні аспекти її реалізації. У Середні віки став явним відхід від античних традицій публічних античних виступів. Своєрідним періодом застою для аргументації стала епоха Відродження.

У Новий час із розвитком експериментального природознавства виникає потреба в аргументації і доведенні щодо емпіричного пізнання [13]. Новий час із розвитком експериментального природознавства надав нові аргументи і нове звучання аргументації – в основу аргументації покладають досягнення емпіричних наук. З іншого боку, розвивається нова культура скептицизму, яка руйнує метафізичні і передусім псевдо-логічні конструкції (М. Монтень, А. Бейль, Р. Декарт, Д. Юм тощо).

Із часів Середньовіччя та епохи Відродження розрізнення, яке Аристотель проводив між аналітичним і діалектичним міркуваннями, дослідниками ігнорувалося. У XX ст. логіка набула математичної, символічної форми, отже увага науковців була зосереджена на аналітичних міркуваннях. Теорія аргументації була зведена до логічної теорії доведення, яка спиралася на поняття істини, для якої поняття переконання та аудиторії – геть сторонні [13]. Ці намагання були пов'язані зі спробою позитивістського очищення науки від ціннісних втручань, що означало претензії науки на самодостатність та самовизначення.

Нині можна говорити про становлення нової теорії аргументації, в якій дослідження процесів аргументації

є принципово міждисциплінарними. Це зумовлене необхідністю врахування різних аспектів як самого предмету дослідження (плюральність тлумачення ґрунтується на альтернативних і доповнюючих теоріях як у різних дисциплінах, так і всередині них), так і соціального запиту на доведення (суспільство стає все більш високо диференційованим).

Основу побудови різних теорій аргументації становлять різні моделі обґрунтування. Залежно від цього у сучасній теорії аргументації, як методології обґрунтованого переконання, розрізняють різні підходи до аналізу аргументації, основними з яких є логічний, риторичний, діалектичний.

Логічний підхід є історично найтривалішим. Згідно з ним, головними завданнями дослідження є з'ясування логічної обґрунтованості міркувань і відбір, визначення та вивчення форм правильних міркувань. Основою такого підходу є дедуктивна модель обґрунтування. Логічному аналізу присвячені роботи Є. Булигіна та К. Альчуррона. "Формальною концепцією аргументації" назвав М. Атіенза теорію права Булигіна, яка ґрунтується на дедуктивній моделі обґрунтування. Ця концепція, вивчаючи схеми-форми аргументів, ґрунтується на аргументації як результаті, а не як діяльності [4, с. 249].

Як критична реакція на домінування логічного (формального) підходу виник риторичний підхід. Риторичний підхід, на відміну від логічного, фокусує увагу на матеріальних аспектах процесу аргументації. Раціональність аргументації залежить від прийнятності її для тієї аудиторії, на яку вона розрахована. У межах риторичного підходу написані праці Р. Рікі, Д. Макау, Д. Шойца, С. Тулміна, Т. Фівега та ін. [13].

Аргументативно-релевантні прийоми античних риторів вивчалися і використовувалися потім протягом кількох століть переважно у риторичній, логічній, філософії. У становленні теорії аргументації як наукової дисципліни вирішальними виявилися дві "хвилі" у другій половині нинішнього століття: 60–70-і рр., коли С. Тулмін, Х. Перельман, Джонстоун, Кокс [14] поставили питання про сутність аргументу і аргументації стосовно мовної аргументації і дослідження 80-х рр., коли теорія аргументації завоювала популярність [8]. Але навіть після двадцяти років досліджень теорію аргументації описували лише як дисципліну майбутнього (would-be-discipline). Сучасна теорія аргументації може бути визначена як інтегральна дисципліна, що поєднує дані логіки, психології, лінгвістики, філософії, соціології та багатьох інших дисциплін.

У 70-х рр. ХХ ст. виник діалектичний підхід до аналізу аргументації, в якому вона розглядається з позиції процедури обговорення. Під час обговорення сторони відстоюють свої позиції, керуючись правилами раціональної дискусії. Раціональність дискусії залежить від того, чи дозволяє процедура обговорення формальним і матеріальним критеріям прийнятності. Важливі внески до розвитку діалектичного підходу зробили Р. Алексі, О. Печеник, А. Аарніо. Діалектичний підхід потребує того, щоб дискусія відповідала процесуальним критеріям раціональності [13].

Аргументація є цариною міждисциплінарних досліджень. Самостійної науки, предметом якої було б

вивчення специфіки такої форми діяльності, як аргументація сьогодні не існує. Головна складність аргументації як предмета дослідження полягає у тому, що універсального, однаково ефективного завжди та усюди мистецтва полеміки не існує.

Протягом останніх тридцяти п'яти років активно розробляється близька до логіки дисципліна – теорія аргументації, орієнтована на безпосередньо практичне застосування.

Аналізуючи взаємозв'язок філософської логіки та аргументації у контексті обговорення теми моделювання природних міркувань, Д. В. Зайцев зазначає, що "незважаючи на спорідненість з логікою, доля теорії аргументації складається принципово по-іншому. З одного боку, добре відомо, що дослідження в галузі аналізу аргументативної діяльності стимулювали виникнення логіки. З іншого – за минулі сторіччя логіка встигла сформуватися як цілком строга наука, а теорія аргументації, яка не уступає логіці кількістю робіт та персоналій, так і не перетворилась на єдину, загальновизнану наукову дисципліну" [9, с. 8]. Про це зазначає і спеціаліст у сфері теорії аргументації Ф. ван Семемерен [8, с. 15].

Для аргументації характерні такі риси (виділені найбільшими сучасними фахівцями в галузі теорії аргументації Франсом ван Еемемереном і Робом Гроотендорстом) [8]: аргументація має форму вимовлених або написаних тверджень; теорія аргументації досліджує взаємозв'язок цих тверджень, а не ті думки, ідеї, мотиви, які стоять за ними; аргументація є цілеспрямованою діяльністю; вона має своїм завданням посилення або ослаблення чийось переконань; аргументація – це соціальна діяльність, оскільки вона спрямована на іншу людину або інших людей, припускає діалог і активну реакцію іншої сторони на доводи, що приводяться. Не варто відкидати і вплив теорії мовленнєвих дій Дж. Остіна [11].

Із середини ХХ ст. теорія аргументації переживає другу молодість. Можна виділити дві основні причини активізації досліджень у цій сфері. Це, по-перше, зміна у політичному устрої післявоєнного світу та потреба у нових стандартах політичної ситуації, по-друге, розвиток штучного інтелекту, логічного програмування, комп'ютерних наук та інформаційних технологій.

Теорія аргументації є дисципліною, що тільки-но формується, і через кардинальну зміну культурної ситуації виникла потреба у розробці нових концепцій, нових підходів до старих питань. Про це свідчить підвищена необхідність особливої уваги до етики публічних виступів і соціальних взаємодій [7].

Серед основних факторів, що впливають на оновлення форм раціонального мислення та діалогу, називають масовість комунікацій та інтенсифікацію ділового й культурного обміну; інформаційні технології, технології PR; інформаційні війни; глобалізація та пов'язані з нею протиріччя; плюралізм культурних традицій і мов, отже і проблеми взаємодії соціокультурних систем; проблеми міжкультурних і цивілізаційних комунікацій; диференціація наук і пошуки інтегративних мов пізнання та спілкування, індивідуалізація особистості та проблеми діалогу світоглядів тощо [7, с. 32].

На думку І. О. Герасимової і М. М. Новоселова, “теорія аргументації як логічна дисципліна увібрала до себе досягнення логічної методології, але через практичну орієнтацію її можна назвати логічною інженерією” [7, с. 33].

Виділяють такі напрямки дослідження аргументації, пов’язані з логічним підходом: філософсько-методологічний, логіко-методологічний, логіко-прагматичний, логіко-семіотичний, логічна герменевтика, формально-логічне моделювання аргументації. Останній у своїх прикладних напрямках тісно змикається з когнітивним моделюванням [7, с. 36].

Логіка і теорія аргументації пов’язані аналізом міркувань. Для логіки міркування служать об’єктом вивчення, а для теорії аргументації – виступають засобом змінити позицію опонента у полеміці. Як результат, у теорії аргументації трактування міркувань відрізняється. Логіка має формальне доведення, тобто мова йдеться про ланцюжок міркувань, побудованих відповідно до чітких правил, що ведуть від істинних засновників до висновку, формування та зміст яких відомий заздалегідь. Завдання аргументації – змінити позицію суб’єкта за допомогою міркувань. Природні міркування мають модифікований характер [9, с. 9].

С. Тулмін зазначає, що в різні епохи в різних культурах аргументація здійснювалася за своїми правилами і принципам [14], але лінгвісти сходяться в думці, що між моделями аргументації і замовленнями суспільства зв’язок встановити принципово неможливо [6]. До того ж в кожній області аргументація має свої особливості. Тому С. Тулмін ввів поняття “поле аргументації”, ядро якого складає сутність аргументації, інваріант, теорія аргументації як процес, який не зводиться до окремих випадків. Крім моделей критерієм зрілості теорії слід вважати розроблену термінологію. С. Тулмін розробив модель для аналізу аргументації як результату. Модель пропонує інструмент для знаходження елементів, які функціонують як захист думки. Хоча С. Тулмін презентує свою модель описування різних захистів, які висуваються безпосередньо у дискусії, у розробці моделі він абстрагується від контексту обговорення. Він запропонував поняття аргументативного поля, виходячи з того, що деякі аспекти аргументації варіюються від одного аргументативного поля до іншого, а деякі – не залежать від жодного зазначеного поля [14, с. 191].

Німецький філософ Юрген Габермас, досліджуючи раціональність дискурсу, зазначив, що “...теорію аргументації потрібно розвивати у формі “неформальної логіки”, оскільки до згоди у теоретичних або морально-практичних питаннях не можна примусити ані дедуктивними висновками, ані емпіричними очевидностями. Тією мірою, якою аргументи мають примусову силу на підставі відношень логічного слідування, вони не тягнуть за собою нічого субстанціонального нового, а тією мірою, якою вони мають субстанціональний зміст, вони ґрунтуються на досвідах та на потребах, які можуть бути по-різному інтерпретовані у світлі мінливих теорій за допомогою мінливих дескриптивних систем, і тому не виявляють якої-небудь граничної підстави. У теоретичному дискурсі прірва між одиничними спостереженнями та всезагальними гіпотезами долається завдяки дотримання

різноманітних канонів індукції. У практичному дискурсі потрібен відповідний зв’язуючий принцип”. Ю. Габермас наголошує на тому, що “всі дослідження у царині логіки моральної аргументації відразу приводять до необхідності введення певного морального принципу, що як правило аргументації відіграватиме таку саму роль, що й індуктивний принцип у дискурсі дослідних наук”. Він уявляє аргументацію як діалогічний процес, за допомогою якого проponent намагається переконати опонента у прийнятності обґрунтованості презентації. Центральне питання теорії дискурсу Ю. Габермаса полягає у тому, як можна раціонально виправдати моральні команди, норми дії, етичні оцінки тощо за допомогою практичної дискусії. Виходячи із перспективи комунікативної раціональності, він розвиває теорію, в якій раціональна прийнятність обґрунтованості вимог залежить від того, у який спосіб соціальні суб’єкти координують свої дії з досягнення згоди щодо вимог з проблемного питання [12].

Інтерес до аргументації, який виявляють у другій половині ХХ століття в філософії, психології, риторики, логіки, лінгвістиці, когнітології, соціології, конфліктології, ергономіці є відображенням паралельних процесів неухильної інтеграції наук у рамках когнітивної парадигми і заглиблюється у внутрішню наукову спеціалізацію. З іншого боку, прагнення створити цілісну теорію аргументації обумовлено її зв’язком з такими актуальними напрямами як інженерія людських чинників, категоризація поведінки людини, моделювання людської діяльності. В сутності, когнітивна парадигма, що стала інтегруючим фактором для багатьох наукових дисциплін, – це ще одна, нова спроба наблизитися до пізнання природи людського розуму. Відрізняє її від усіх попередніх усвідомлення фахівцями того факту, що успіхом вона увінчається тільки в результаті спільних зусиль психології, лінгвістики, антропології, філософії, комп’ютерології.

Інтеграція наук в їх взаємовпливі привели до того, що на авансцену в теорії аргументації вийшли чинники соціального характеру – фактор довіри при аргументації, дистанція між вихідною і отриманою інформацією, емоційний вплив на реципієнта, формування його позиції та ін. Це тягне за собою вирішення наступних питань: особливості аргументативного дискурсу, співвідношення аргументації і доказів; співвідношення аргументації в різних функціональних стилях; співвідношення інформативною достатності і надмірності при аргументації макро– і мікро мовних актів; структурування аргументації; текстові категорії у формуванні аргументативного дискурсу; конфігурація соціальних ролей і її вплив на аргументативний дискурс; монологічний і діалогічний типи аргументації; співвідношення вербальної і невербальної передачі інформації; типологія конфліктності і характер її співвідношення з кооперативністю; контекстна обумовленість висловлювання в аргументативному дискурсі; афективні наслідки аргументації. Новий етап у розвитку теорії аргументації пов’язаний з повсякденною комунікацією – Бросман та Кенері [6], з безпосереднім мовним впливом. Підставою для оцінки

зрілості будь-якої дисципліни є аналіз її моделей, які, як правило, зводяться до логічних або математичних понять. Але моделі можуть бути і когнітивними. Їх складовими виступають уявлення, відносини, цінності, процеси в пам'яті, схеми, асоціації, послідовності, активно використовуються для аргументації.

При вивченні когнітивних моделей аргументації не слід забувати і про те, що, моделі можуть мати характер стереотипів, а мотиви, які часто опиняються визначальними у виборі стратегії та тактики комунікації, залишаються індивідуальними. Крім того, представити моделі аргументації ще недостатньо, потрібно зв'язати їх в єдине ціле, щоб вийшов інференціальний алгоритм, який і представлятиме собою систему аргументації – Джеффнер. Моделі аргументації, так само як і аргументи, можуть мати історичний вимір – як стверджують Селарс, Джейнер та Поллок. Деякі моделі аргументації (як формальні, так і інтеракціональні) з плином часу можуть перейти на другорядні позиції внаслідок змін у ціннісних системах, філософських парадигмах і т.д. – Фарелл [6]. Деякі види аргументації набувають історично специфічний характер, як, наприклад, публічна мова в Стародавній Греції.

З розвитком теорії аргументації стала розвиватися і її метамова, постав ряд нових питань щодо самої метаярументації (metareasoning), що розуміється як аргументована інтерпретація аргументів і як аргументована оцінка аргументів [5].

Загалом історія осмислення проблематики аргументації засвідчує, що всі теоретичні побудови виникли для задоволення потреб суспільства. Отже, наявна пряма кореляція між розвитком різних складових теорії аргументації з соціальними аспектами її функціонування. Головна складність аргументації як предмета дослідження на сучасному етапі розвитку логічного знання полягає в тому, що універсального, однаково ефективного завжди і всюди, мистецтва полеміки не існує. Самостійної науки, предметом якої було б вивчення специфіки такої форми діяльності, як аргументація, сьогодні не існує. Аналіз сучасних праць дослідників аргументації дозволив дійти висновку про розширення зазначеної царини, коли йдеться про застосування логічного знання при розв'язанні проблем, що виникають у реальних аргументативних процесах. Таким чином, теорія аргументації тісно пов'язана з філософською наукою про цінності – аксіологією.

Список використаних джерел

1. Аарньо А. Систематизация и интерпретация законов. Несколько Мыслей о теоретической и практической юридической науке / А. Аарньо; [пер. с англ.] // Проблемы философии права. – 2006–2007. – Т. IV–V. – С.135–148.
2. Альчуррон К. Нормативные системы / Альчуррон Карлос, Булыгин Евгений; [пер. с англ. Антонов М. В.] // Российский ежегодник теории права. – 2010. – №3. – С.309–472.
3. Аристотель. Топака / Аристотель; [пер. с древнегр. А. В. Кубицкого] // Соч.: в 4 т. – М.: Мысль, 1978. – Т.2. – С.347–531. (Философское наследие).
4. Атиенза М. Евгений Булыгин и теория юридической аргументации / М. Атиенза; [пер. с англ. С. И. Максимова] // Проблемы философии права. – 2006–2007. – Т. IV–V. – С.245–251.
5. Белова А. Д. Лингвистичні аспекти аргументації (на матеріалі сучасної англійської мови) (Текст): автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.04 / Белова Алла Дмитрівна; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Б.в., 1998. – 30 с.
6. Важнейшие концепции теории аргументации; [пер. с англ.

В. Ю. Голубева, С. А. Чахоян, К. В. Гудковой, научн. ред. А. И. Мигунов]. – СПб., 2006. – 296 с.

7. Герасимова И. А. Искусство убеждения в традициях логической науки / И. А. Герасимова, М. М. Новоселов // Мысль и искусство аргументации. – М.: Прогресс–Традиция, 2003. – 400 с.
8. Емерен Ф. Х. ван. Аргументация, коммуникация и ошибки / Ф. Х. ван Емерен, Р. Гроотендорст [пер. с англ.]. – СПб.: Васильевский остров, 1992. – 237 с.
9. Зайцев Д. В. Философская логика и аргументация / Д. В. Зайцев // Полигносиз. – 2009. – 1 (34). – С.3–11.
10. Ивин А. А. Теория аргументации / А. А. Ивин. – М.: Гардарики, 2000. – 414 с.
11. Остин Дж. Слово как действие / Дж. Остин [пер. с англ.] // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – Вып.17: Теория речевых актов. – С.22–130.
12. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Юрген Хабермас; [пер. с нем. Д. В. Скляднева]. – СПб.: Наука, 2001. – 382 с.
13. Щербина О. Ю. Роль логіки у правовій аргументації / О. Ю. Щербина // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць; гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН. – 2013. – Вип.40. – Ч.1. – С.571–576.
14. Toulmin St. The uses of argument. Cambridge University Press / St. Toulmin. – 2013. – 264 p.

References

1. Aarn'o A. Sistematizacija i interpretacija zakonov. Neskol'ko Myslej o teoreticheskoj i prakticheskoj juridicheskoj nauke / A. Aarn'o; [per. s angl.] // Problemy filosofii' prava. – 2006–2007. – Т. IV–V. – S.135–148.
2. Al'churron K. Normativnye sistemy / Al'churron Karlos, Bulygin Eugenio; [per. s angl. Antonov M. V.] // Rossijskij ezhegodnik teorii prava. – 2010. – №3. – S.309–472.
3. Aristotel'. Topika / Aristotel'; [per. s drevnegr. A. V. Kubickogo] // Soch.: v 4 t. – М.: Mysl', 1978. – Т.2. – S.347–531. (Filosofskoe nasledie).
4. Atienza M. Evgenij Bulygin i teorija juridicheskoj argumentacii / M. Atienza; [per. s angl. S. I. Maksimova] // Problemy filosofii' prava. – 2006–2007. – Т. IV–V. – S.245–251.
5. Bjelova A. D. Lingvistichni aspekty argumentacii' (na materialii suchasnoi' anglijs'koi' movy) (Tekst): avtoref. dys... d-ra filol. nauk: 10.02.04 / Bjelova Alla Dmytrivna; Kyi'vs'kyj un-t im. Tarasa Shevchenka. – К.: B.v., 1998. – 30 s.
6. Vazhnejshie koncepcii teorii argumentacii; [per. s angl. V. Ju. Golubeva, S. A. Chahojan, K. V. Gudkovej, nauchn. red. A. I. Migunov]. – SPb., 2006. – 296 s.
7. Gerasimova I. A. Iskusstvo ubezhdjenja v tradicijah logicheskoy nauki / I. A. Gerasimova, M. M. Novoselov // Mysl' i iskusstvo argumentacii. – М.: Progress–Tradiciya, 2003. – 400 s.
8. Eemeran F. H. van. Argumentacija, kommunikacija i oshibki / F. H. van Eemeran, R. Grootendorst [per. s angl.]. – SPb.: Vasil'evskij ostrov, 1992. – 237 s.
9. Zajcev D. V. Filosofskaja logika i argumentacija / D. V. Zajcev // Polignosiz. – 2009. – 1 (34). – S.3–11.
10. Ivin A. A. Teorija argumentacii / A. A. Ivin. – М.: Gardariki, 2000. – 414 s.
11. Ostin Dzh. Slovo kak dejstvie / Dzh. Ostin [per. s angl.] // Novoe v zarubezhnoj lingvistike. – 1986. – Vyp.17: Teorija rechevyh aktov. – S.22–130.
12. Habermas Ju. Moral'noe soznanie i kommunikativnoe dejstvie / Jurgen Habermas; [per. s nem. D. V. Skljadneva]. – SPb.: Nauka, 2001. – 382 s.
13. Shherbyna O. Ju. Rol' logiky u pravovij argumentacii' / O. Ju. Shherbyna // Gileja: naukovyj visnyk: zb. nauk. prac'; gol. red. V. M. Vashkevych. – К.: VIR UAN. – 2013. – Vyp.40. – Ch.1. – S.571–576.
14. Toulmin St. The uses of argument. Cambridge University Press / St. Toulmin. – 2013. – 264 p.

Gorohova I. V., associate professor of department of English of Institute of foreign philology, National pedagogical university of the name of M. II. Drahomanov (Ukraine, Kyiv), irine.78@mail.ru

History of understanding the argumentation issues

The argument is a speech act, including a system of statements intended to justify or refute opinions. It is addressed primarily to the mind of a man who is able to think, to accept or reject that view. Researchers associated argumentation art origin with a period of establishment of verbal-logical thinking. The need in the art of persuasive speeches was appeared with the development of civilizations. The earliest mention of the argumentation as an art of debate belongs to ancient India. Worldwide

occurrence of the argumentation and logic was from ancient Greece. From its very beginning the argumentation developed in Greece in two areas that influenced the formation of theory and practice in the future. The argumentation has the form of written statements or pronouncements; argumentation theory explores the relationship of these statements, not the thoughts, ideas and motives behind them; argumentation is purposeful activity: it has the task of strengthening or weakening of someone's beliefs; argumentation is a social activity, since it is aimed at another person or other people for dialogue and active response on the other side of the arguments cited.

Keywords: argument, debate, dialogue, discourse, argument, logic.

Горохова И. В., доцент кафедри англійського язика Інститута иностранный филологии, Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова (Украина, Киев), *irine.78@mail.ru*

История осмысления проблематики аргументации

Аргументация представляет собой речевое действие, включающее систему утверждений, предназначенных для оправдания или опровержения мысли. Она обращена в первую очередь к разуму человека, который способен мыслить, принять или отвергнуть эту мысль. Исследователи связывают возникновение искусства аргументации с периодом становления вербально-логического мышления. Потребность в искусстве убедительности речей начинает ощущаться с развитием цивилизации. Наиболее ранние упоминания об аргументации как искусстве полемики относятся к Древней Индии. Другой страной возникновения аргументации, и вместе с ней логики, является Древняя Греция. Изначально аргументация развивалась в Греции по двум направлениям, которые повлияли на формирование его теории и практики в будущем. Аргументация имеет форму произнесенных или написанных утверждений; теория аргументации исследует взаимосвязь этих утверждений, а не те мысли, идеи, мотивы, которые стоят за ними; аргументация является целенаправленной деятельностью: она имеет своей задачей усиление или ослабление чьих-либо убеждений; аргументация – это социальная деятельность, поскольку она направлена на другого человека или других людей, предполагает диалог и активную реакцию другой стороны на приводимые доводы.

Ключевые слова: аргументация, полемика, диалог, дискурс, аргумент, логика.

* * *

УДК 298.9(045.2)

Богдановський І. В.

доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії та політології, Національний університет державної податкової служби України (Україна, Ірпінь), *peggy@ukr.net*

М. ВЕБЕР ПРО ВПЛИВ РЕЛІГІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ПРОТЕСТАНТИЗМУ НА ЕТИКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Метою статті є розгляд впливу етичних максим протестантизму на повсякденне життя людей в західному суспільстві. Проаналізовано взаємовплив етики відповідальності та етики переконання. Констатується, що положення і ціннісні пріоритети етики відповідальності стали основою світогляду представників класу капіталістів, а настанови етики переконання суспільство нав'язує представникам класу найманих працівників. Наголошується, що вітиснення матеріальної раціональності формальною раціональністю стало одним з тих факторів, що спричинили зростання бюрократизму і поглиблення відчуження в капіталістичному суспільстві. Одним з головних проявів феномену відчуження стало поширення аксіологічної кризи. Теоретичною основою статті є поєднання принципів ідеологічної та релігійної неупередженості, єдності логічного та історичного. У статті використовуються компаративний, історичний, описово-феноменологічний та інші методи.

Ключові слова: етика, протестантизм, капіталізм, раціоналізація, бюрократизм, відчуження.

Проблемі етичної складової практичної діяльності приділяло увагу чимало дослідників. Адже етика виступає як теорія моралі, що має ціллю обґрунтування тієї чи іншої моделі гідного життя. Видатний німецький соціальний філософ Макс Вебер у творі “Протестантська етика і дух капіталізму” виділив комплекс тих протестантських цінностей, які стали основою світоглядної парадигми західного суспільства і тим базовим аксіологічним орієнтиром, що стимулював стрімкий розвиток західної цивілізації. Вчений зазначав, що, взаємодіючи з різними сферами духовного життя, релігія абсорбує з них художні, економічні,

політичні, етичні, наукові, філософські та ін. образи й ідеї. У свою чергу, й релігія, виступаючи одним з головних утворюючих культуру чинників, впливала на формування ідеології, права, моралі, економіки, мистецтва, освіти і т. ін. Серед українських науковців до творчості М. Вебера зверталися А. Н. Єрмоленко, В. В. Лях, О. І. Погорілий та ін. Вказані науковці проаналізували веберівське розуміння категорії “раціональність”, розглянули її різновиди, критерії і соціальні наслідки, до яких веде необмежена раціоналізація життя. Російські і західні філософи також не обійшли стороною етичну спадщину німецького мислителя. Увагу привертають праці таких відомих дослідників як І. О. Громов, Б. Данем, О. І. Кравченко, А. Ю. Мацкевич, О. І. Патрушев, В. О. Семенов та ін. На наш погляд, ці дослідження потрібно продовжити, розглянувши, яким чином етичні норми, що належать представникам певних соціальних груп, співвідносяться з універсальними моральними принципами. Метою пропонованої до уваги статті є розгляд впливу етичних максим протестантизму на повсякденне життя людей в західному суспільстві. Крім того досліджується феномен тотальної раціоналізації буржуазного суспільства як один з головних чинників, що спричинив виникнення сучасної аксіологічної кризи.

М. Вебер наголошував, що господарська етика протестантизму стала тим духовним фактором, що сприяв формуванню капіталізму західного зрзак з його всепоглинаючою раціоналізацією. Розглядаючи веберівську теорію, Б. Данем погоджувався з тим, що “для настання нової ери... комерції, банківської справи і розвитку промисловості, яка повинна була настати слідом за середньовіччям, клас, який будував новий світ, потребував нової релігії...” [1, с. 315]. Розвиток капіталістичних відносин призвів до зміни соціальної структури, моделей і механізмів управління практичною діяльністю людини. Відбулись також зміни у ціннісних пріоритетах індивідів.

Людина за своєю природою є істотою соціальною. Виховуючись в певному соціальному середовищі індивіди, відповідно, у тій, чи іншій мірі засвоюють ті цінності, які у ньому панують. Західна людина орієнтована на активний стиль життя, основою якого є прагнення підвищити ефективність власної діяльності, щоб гарантовано досягти успіху. Такий стиль життя містить комплекс етичних максим, що сприяють оптимізації життєдіяльності як окремих індивідів, так і суспільства у цілому.

Згідно М. Веберу, корінним протиріччям західного суспільства (або, за його висловом, антиномією соціальної дії) є прихований антагонізм між етикою відповідальності та етикою переконання. Етики відповідальності дотримуються бізнесмени. Ця етика орієнтує поведінку індивідів на всім відому схему: мета виправдовує засоби її досягнення. Головним критерієм гідної поведінки стає її ефективність щодо досягнення поставленої мети. “Людина діє” свідомо бере на себе відповідальність за наслідки своїх вчинків. І, навпаки, етика переконання зумовлена такою життєвою позицією, що не передбачає можливості вільного вибору окремим індивідом певного набору методів діяльності та/або моральних цінностей і правил.